

Шелест Олександр Сергійович

Регіональні компоненти політичних процесів

УДК 323
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2023-3.12>

Шелест Олександр Сергійович
аспірант кафедри політології
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова
вул. Дворянська, 2, Одеса, Україна
ORCID: 0009-0007-1773-398X

Регіональний політичний процес, як і будь-який суспільний процес, за своїми складовими є дуже різноманітним. До цього процесу входять інституціоналізація структур влади, пов'язана із змінами типу політичної системи, становлення та функціонування партійних структур, діяльність керівної еліти. Ці компоненти уможливають політичний процес у будь-яких регіонах, хоча й роблять його суперечливим через те, що він буде мати різний вигляд в залежності від особливостей даного політичного регіону.

Водночас політичні процеси, що трансформували систему суспільства, не могли не позначитись на інституційному, комунікативному, інформаційно-регулятивному аспектах регіонального політичного процесу.

Стаття розкриває необхідність теоретичного осмислення різноманіття та складності політичного процесу в різних регіонах світу, від динаміки якого безпосередньо залежить доля трансформації суспільства в цілому. Дослідження регіонального рівня політичних процесів набуває особливого значення у зв'язку з неоднозначністю того, що постійно відбувається у світі, та через трансформацію сучасного суспільства, загострення низки соціально-економічних проблем та нестабільністю у суспільстві у деяких країнах.

Основною метою роботи є визначення сучасних тенденцій у соціально-політичному розвитку держав світу, особливо те, як глобалізація впливає на різні політичні та географічні регіони.

Під час дослідження були задіяні такі методи: загальнонаукові методи спостереження, систематизації та класифікації явищ, методи структурно-функціонального аналізу та контент-аналізу.

Результати цієї роботи сприятимуть розвитку фундаментальних та прикладних наукових досліджень, розширенню експертно-аналітичної діяльності, розробці науково-методичних матеріалів та пропозицій щодо вирішення різноманітних ризиків з урахуванням специфіки різних країн та тенденцій сучасних міжнародних відносин.

Ключові слова: політичні процеси, регіональні політичні системи, регіональні політичні режими, групи інтересів, політичний простір.

Вступ. У повсякденному житті словосполучення «політичний процес» часто асоціюється з використанням владою свого особистого апарату насильства для переслідування політичних супротивників. При описі подібних явищ політологи також використовують цей вираз, однак у політичній науці слова «політичний процес» використовують, насамперед, для позначення однієї з базових категорій політичного аналізу. Політичний процес можна визначити як упорядковану послідовність одиничних дій та взаємодій політичних акторів, які, як правило, створюють і відтворюють політичні інститути [5].

Можна дати й інше визначення політичного процесу: політичний процес є розгортанням політики у часі й просторі як упорядкованої послідовності одиничних дій і взаємодій, яку пов'язує певна логіка чи сенс [7].

У світовій політичній науці виділяється три основні підходи до визначення характеру та змісту політичного процесу залежно від характеру політичних акторів, а також одиниці виміру часу: інституційний, біхевіоральний та структурно-функціональний [4].

Прихильники першого підходу пов'язують явище політичного процесу з трансформацією інститутів влади – основних суб'єктів цього процесу. Середовищні умови, наприклад, соціальна інфраструктура, при цьому враховуються лише

частково чи навіть побічно, оскільки розглядаються як такі, що мають другорядне значення. Одиниці виміру у цьому підході мають невелике значення, вони у разі охоплюють окремі історичні події. Представники біхевіорального підходу розглядають як суб'єктів політики окремих індивідів або групи людей. Тому політичний процес постає у вигляді «результуючого вектора» поведінки, політичних інтересів цих суб'єктів. Однак у рамках цього підходу не знаходять достатньо повного відображення масштабні структурні аспекти політичного процесу. Одиниці виміру тут також невеликі, вони дозволяють вивчати політичний процес переважно у рамках повсякденності. Третій підхід акцентує увагу не на стороні політичного процесу, яку можна безпосередньо спостерігати, а на внутрішніх структурно-функціональних особливостях політичної системи та середовища, що зумовлюють той чи інший спосіб і характер дії та взаємодії між акторами. Одиницями аналізу при цьому виступають не тільки індивіди та групи, а й великі структури політичної системи (й сама система в цілому), як і їх функціонально-рольова структура. Основна увага приділяється аналізу макроаспекту політичного процесу, що трактується деякими представниками цього напрямку як сукупність реакцій політичної системи на вплив довкілля з метою формування рішень, прийнятних провідних груп інтересів [3].

Подібне трактування дійсності найкраще підходить для аналізу політичних макропроцесів. Прихильники відповідного підходу найчастіше відображають напрямок та специфіку еволюційних змін у розвитку політичного життя суспільства. Водночас недоліки цього підходу є досить очевидними. У ньому занижується роль суб'єктивного чинника у процесі. Поведінка суб'єктів нерідко зводиться до реалізації ролей, зумовлених тією чи іншою функціональною позицією у політичній системі. При цьому, однак, слід зазначити, що серед прихильників структурно-функціонального підходу до аналізу політичних процесів були й дослідники, які намагалися поєднувати принципи структурного функціоналізму та біхевіоральний підхід. Насамперед тут слід згадати Д. Істона [8].

Теорія Д. Істона вивчає сукупності та взаємодій політичних інститутів, завдяки яким цінності затверджуються в суспільстві владним шляхом через «входи» та «виходи», які обумовлені сферами: внутрішньою – інтрасоцієнтальною, зовнішньою – екстрасоцієнтальною, та взаємодією регіональних політичних структур із ними. Облік вимог та підтримка середовища на «вході» – рішення та дії на виконання вимог на «виході» утворюють зворотний зв'язок, що дозволяє місцевій владі коригувати свої дії відповідно до ситуації, що змінюється [9].

Користуючись термінологією Істона, регіональний політичний процес є безперервний і взаємопов'язаний «потік поведінки», а, по Г. Алмонду, це різні ролі державних і недержавних акторів, що обумовлюються політичною культурою. Саме ролі утворюють інститути влади, а також владно-політичні рішення. «Вхід» до системи утворюють дії партій, груп інтересів, лідерів, ЗМІ тощо. «Вихід» – дії інститутів влади: парламенту, глави держави, уряду, судів тощо [10].

Методологія Г. Алмонда, орієнтує на аналіз функцій «входу» – артикуляції та агрегування інтересів, політичної соціалізації та рекрутації, політичної комунікації та функцій «виходу» – нормотворчості, виконання законів і правил, контроль за їх дотриманням та припинення правопорушень. Такий аналіз функцій передбачає вичленування в регіональному політичному процесі рівня диверсифікації інтересів різних верств, груп за віком, професією, соціальним статусом, трудовою діяльністю тощо. Це особливо важливо враховувати при розробці програм, ухваленні рішень, здійсненні регіональної соціальної та іншої політики з метою досягнення стабільності та сталого розвитку.

Майже в усіх країнах світу (за винятком карликових) існує як мінімум три рівні політичного простору, а отже, і будови всіх компонентів політичної системи: державний, субнаціональний (регіональний) та місцевий (муніципальний). Причому на регіональному рівні посилюється значення нефор-

мальних мереж та інститутів, зменшується роль офіційної громадської влади.

Політичні процеси відрізняються один від одного за масштабами, тривалістю, акторами, характером взаємодії між акторами і т.п. У політичній науці виділяють різні типи політичних процесів. Виходячи з різномасштабності політичних процесів, можна виділити кілька їх різновидів. Це насамперед повсякденні політичні процеси, які пов'язані насамперед з безпосередніми взаємодіями індивідуальних, групових та частково інституційних акторів. Як приклад можна навести законодавчий процес у якомусь парламенті. Іншим типом політичного процесу є історичний процес. Це процеси, пов'язані з скоєнням будь-якої історичної події. Так, політична революція, може бути представлена як процес такого роду. Як такий же історичний процес може розглядатися виникнення та розвиток якоїсь політичної партії.

Нарешті, ще існують еволюційні політичні процеси, які характеризуються участю великих акторів, а також піддаються вимірюванню за допомогою таких одиниць часу як роки, десятиріччя, століття, тощо. Такими процесами може бути, наприклад, процес перетворення поліса на імперську столицю, модернізація політичної системи внаслідок низки політичних реформ, або перехід до демократії внаслідок демонтажу авторитарного правління, проведення установчих виборів, а потім їх закріплення в низці регулярних змагальних виборів [2].

Структура політичного процесу може бути описана за допомогою аналізу взаємодії між різними політичними акторами, а також виявлення динаміки цього явища. Велике значення має також з'ясування чинників, які впливають на політичний процес. Таким чином, структуру політичного процесу можна визначити як сукупність взаємодій між акторами, а також їхню логічну послідовність. Кожен окремо взятий політичний процес має свою власну структуру і, відповідно, свій власний сюжет. Актори політичного процесу, сукупність їх взаємодій, послідовність, динаміка чи сюжет і навіть чинники, які зазвичай впливають на політичний процес, зазвичай зветься параметри політичного процесу.

Основними акторами політичного процесу є політичні системи, політичні інститути, організовані та неорганізовані групи людей, а також індивіди. Важливим моментом аналізу політичного процесу є виявлення його статичних та динамічних характеристик, узагальнених у поняттях «політична ситуація» та «політична зміна» [1].

Якщо поняття аналіз політичної зміни характеризує специфіку динаміки політичного процесу, то аналіз політичної ситуації дає зріз політичного процесу у конкретний час. Для аналізу ситуації характерне статичне уявлення про параметри політичного процесу. У ході такого аналізу виявляється система зв'язків та відносин між основними

елементами політичного процесу, що склалася на даний момент. Таким чином, створюється основа для порівняння кількох політичних ситуацій, різних у часі. Інакше кажучи, створюється основа виявлення динаміки політичного процесу [6].

Мета та завдання. Основна мета – визначити сучасні тенденції у соціально-політичному розвитку держав світу, виявити їх вплив на процеси регіоналізації, глобалізації. Основні напрями наукових досліджень у рамках заявленої теми включають широкий спектр питань політичного розвитку країн різних континентів, особливості, проблеми та перспективи політичного розвитку окремих країн та регіонів та їх вплив на світову політику. На основі порівняльного вивчення політсистем, систем державного управління, партійних систем, політичних еліт визначаються відмінності у національних політичних моделях, здійснюється моделювання та прогнозування соціально-політичного розвитку різних країн. На основі комплексного аналізу виявити динаміку, тенденції та особливості регіонального політичного процесу як суттєвої складової політичної систем різних держав.

Ця мета передбачає вирішення наступних дослідницьких завдань:

- проаналізувати сучасні теоретичні уявлення про регіональний політичний процес як категорію політології з погляду його структури, режимів функціонування, типології та на цій основі сформулювати концептуальну модель дослідження регіонального політичного процесу;

- розглянути сутнісні характеристики регіонального політичного процесу;

- виявити особливість та спрямованість розвитку цього процесу у порівняльному ключі.

Методи дослідження. Серед методів, що були задіяні під час дослідження, можна назвати загальнонаукові методи спостереження, систематизації та класифікації явищ, методи структурно-функціонального аналізу, контент-аналізу, а також елементи методу експертних оцінок. Теоретико-методологічна основа дослідження також включає два рівні: загальнонаукові принципи аналізу, а також методи і підходи самої політичної науки. Застосовано загальнонаукові принципи системності та об'єктивності, які дозволяють вивчати регіональний політичний процес не ізольовано, а як один із об'єктів політичного процесу.

Особливе теоретико-методологічне значення для вирішення завдань дослідження мали такі концепції та моделі: системний підхід, що передбачає взаємозв'язок елементів і складових частин політичного процесу; інституційна концепція, заснована на аналізі розвитку насамперед наявних у суспільстві політичних інститутів; модель політичного процесу.

Результати. Результати проведеного дослідження за вказаним напрямком сприятимуть роз-

витку фундаментальних та прикладних наукових досліджень, розширенню експертно-аналітичної діяльності, розробці науково-методичних матеріалів, програм, методик, рекомендацій, пропозицій, експертного прогнозу та пропозицій щодо вирішення різноманітних ризиків з урахуванням специфіки різних країн та тенденцій сучасних міжнародних відносин, що є особливо важливим в умовах динаміки прискорення глобальної та регіональної нестабільності.

Ця робота є комплексним дослідженням регіонального політичного процесу. Інноваційні компоненти дисертації полягають у наступному:

1. Здійснено теоретико-методологічне осмислення та аналіз регіонального політичного процесу як найважливішої складової політичного життя. Значну групу літературних джерел присвячено загально-теоретичним підходам до розгляду категорій «система», «регіональна політична система», «процес» у загальнотеоретичному ключі, структурному аспекті;

2. Обґрунтовано та розкрито категорії політичної науки, що сприяють виявленню змісту, спрямованості, динамізму політичного процесу в регіонах – регіональної політичної системи, регіональної політичної еліти, регіонального режиму, дана їх типологія, розкрито особливості;

3. Новизна дослідження забезпечується застосуванням концепції регіональних політичних систем у їхньому інституційному та комунікативному вимірах. У роботі висувається і підтверджується гіпотеза, що регіональні політичні системи як продукт теоретико-еволюційного процесу формується під впливом багатьох факторів.

Висновки. Політичний процес можна вивчати по-різному, залишаючись у межах наукового пізнання. Вибір предмета дослідження, спеціальних методів, побудова гіпотез і теорій, і навіть їх використання, специфіка отриманих результатів залежить, насамперед, від обраного дослідником методологічного підходу. Від цього залежить, наприклад, чи при аналізі політичних процесів дослідник приділятиме основну увагу специфіці індивідуальної політичної поведінки, її результатам, чи він зосередиться на макрорівні, з'ясовуючи, як структура конкретної політичної системи впливає на особливості перебігу політичних процесів у тій чи іншій країні. Вибір методології позначиться і тому, чи будуть ученим використовуватися, наприклад, опитувальні методи дослідження чи він застосуватиме методи моделювання. В результаті звернення до різної методології один індивід може робити висновки про поведінку виборця, а інший – про інституційні фактори, що впливають на результати електорального процесу.

Спостерігається і обернена залежність: від цілей та завдань дослідження може залежати і вибір певної методології. Так, якщо вчений ста-

вить собі за мету з'ясувати, які ж закономірності поведінки людей на масових заходах, наприклад, на мітингах, він звернеться до однієї методології, якщо перед ним стоїть завдання дослідження еволюції політичної системи, то він звернеться до іншої методології. Це, проте, означає, що вибір об'єкта і предмета дослідження однозначно диктує вибір однієї певної методології. Дослідник може використовувати кілька підходів одночасно. Проте їх набір так чи інакше обмежений дослідницькими цілями та завданнями.

Під час аналізу політичного процесу слід враховувати характер взаємодії між його суб'єктами. Тут важливо відзначити, що характер взаємодії великою мірою залежить від масштабу політичного процесу та акторів. Зокрема характер взаємодії між політичною системою та середовищем визначатиметься рівнем еволюційного розвитку системи та середовища, наприклад, ступенем внутрішньої диференціації. Водночас характер взаємодії між акторами, зокрема між громадянином та певною партією, визначатиметься іншими параметрами: інституційними умовами, особливостями партійного розвитку, місцем партії в політичній системі, соціально-психологічними особливостями розвитку особистості тощо. Загалом, абстрагуючись від специфіки політичних процесів та акторів, найчастіше характер взаємодії між акторами описується у термінах конфронтації, нейтралітету, компромісу, союзу, консенсусу.

Особливу роль політичної ідентифікації на регіональному і загальному рівнях грає соціокультурний чинник та історична пам'ять. Соціокультурні практики у структурі механізму регіональної політичної ідентифікації, є виборче перетин різних «історичних площин» для вибудовування певної моделі історичної пам'яті. На тип тип регіональної ідентичності можуть сильно впливати також короткострокові чинники: індикатори економічного та суспільного розвитку, етнічний і демографічний, соціально-стратифікаційний склад населення, політичний режим, система масової комунікації, параметри політичних акторів, тощо. Регіональна ідентичність може бути як базис для особливого сприйняття загальнонаціональних політичних проблем і складається на основі спільності території, особливості господарського життя, визначення системи цінностей, етнічної та конфесійної спільності.

Політичні міфи інтегрують регіональні спільності на основі протиставлення «ми – вони»; служать ірраціональним «кодом» приналежності до території. Укорінений та складний міф є ознакою високорозвиненої регіональної ідентичності. Функціональне призначення регіонального політичного міфу полягає у формуванні та підтримці регіональної ідентичності, без якої неможлива політична мобілізація регіонального співтовариства.

Регіональна міфологія трансформує локальний соціум з умовної соціальної спільності на реальну, у результаті відбувається перенесення ідеологічних символів і стандартів у масову психологію, поєднання абстрактних теоретичних підходів зі сферою повсякденного свідомості, причому у міфології домінує саме емоційний компонент. Стосовно регіонального простору його моделювання в міфологічній формі означає виділення регіональної спільності як певної особливості, протиставленні центру та іншим регіонам, наділення її виключно позитивними рисами та формування позитивного ставлення особистості даної території.

Таким чином, регіональний політичний простір можна охарактеризувати, спираючись на такі характеристики як цілісність, структурованість, замкнутість, щільність. Розглядаючи регіон у політологічному ракурсі, слід зважати на важливу обставину: регіональний політичний простір не можна співвідносити з політичним процесом локального характеру.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексєєнко І.В. Міжнародні політичні процеси: навч. посібник. Донецьк: Норд-Прес, 2009. 289 с.
2. Гольцов А.Г. Політична географія: Навч. посіб. К.: МАУП, 2007. 256 с.
3. Гонюкова Л.В., Максимець Б.М. Суспільно-політичні об'єднання: теорія і практика: навч.-метод. посібник. К.: Генеза, 2009. 234 с.
4. Панченко Т.В. Політична регіоналістика: навчальний посібник. Х.:ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. 188 с.
5. Піча В. М., Хома Н. М. Політологія: підручник для студ. вищ. закладів освіти. 5-те вид., стер. Л.: Новий Світ-2000, 2008. 304 с.
6. Сліпець П.П. Політичні цінності: теорія і методологія пізнання та реалізації. К.: Знання України, 2009. 251 с.
7. Цюрупа М.В., Ясинська В.С. Основи сучасної політології: підручник. К.: Кондор, 2009. 354 с.
8. Anderson P. The Invention of the Region 1945-1990 //EUI Working Papers EUI №94/2. Florence, 1991.
9. Keating M. The New Regionalism in Western Europe: Territorial Restructuring and Political Change / M. Keating. Cheltenham: Edward Elgar, 1998. 242 p.
10. Markusen A. Regions: The Economics and Politics of Territory. New Jersey, 1987.

REFERENCES:

1. Alekseenko I.V. (2009) Mizhnarodni politychni processy: navch. posib. [International political processes: education. manual]. Donetsk: Nord-Press [in Ukrainian].
2. Goltsov A.G. (2007) Politychna geografiya: navch. posib. [Political geography: Education. manual]. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].
3. Honyukova L.V., Maksymets B.M. (2009) Syspil'no-politychni ob'yednannya: teoriya i praktyka: navch.-metod. posibnyk [Socio-political associations: theory and practice: teach. method. manual]. Kyiv: Geneza [in Ukrainian].

4. Panchenko T.V. (2011) Politichna regionalistika: navchal'nyi posibnyk [Political regionalism: study guide]. Kharkiv: Kharkiv V.N. Karazin National University [in Ukrainian].
5. Picha V. M., Khoma N. M. (2000, 2008) Politologiya: pidruchnyk dlya stud. vysch. zakladiv osvity – 5-te vyd. [Political science: textbook for students of higher educational establishments – 5th ed.]. Novy Svit [in Ukrainian].
6. Slipec' P.P. (2009) Politychni cinnosti: teoriya i metodologiya pizhnannya ta realizatsii [Political values: theory and methodology of cognition and realization]. Kyiv: Knowledge of Ukraine [in Ukrainian].
7. Tsyurupa M.V., Yasynska V.S. (2009) Osnovy sychasnoi politologii [Basics of modern political science: a textbook]. Kyiv: Condor [in Ukrainian].
8. Anderson P. The Invention of the Region 1945-1990 // EUI Working Papers EUI №94/2. Florence, 1991.
9. Keating M. The New Regionalism in Western Europe: Territorial Restructuring and Political Change / M. Keating. Cheltenham: Edward Elgar, 1998. 242 p.
10. Markusen A. Regions: The Economics and Politics of Territory. New Jersey, 1987.

Regional components of political processes

Shelest Oleksandr Serhiyovych

Postgraduate Student at the Department
of Political Science
Odesa I. I. Mechnikov National University
Dvoryanska str., 2, Odesa, Ukraine
ORCID: 0009-0007-1773-398X

The regional political process, like any social process, is very diverse in terms of its components. This process includes the institutionalization of power structures associated with changes in the type of political system, the formation and functioning of party structures, and the activities of the leading elite. These components enable the political process in any region, although they make it controversial due to the fact that it will have a different appearance depending on the specifics of a given political region. At the same time, the political processes that transformed the system of society affected the institutional, communicative, informational and regulatory aspects of the regional political process without fail. The article reveals the need for a theoretical understanding of the diversity and complexity of the political process in different regions of the world, on the dynamics of which the transformation of society as a whole depends directly. The study of the regional level of political processes acquires special importance due to the ambiguity of what is constantly happening in the world, and due to the transformation of modern society, the aggravation of a number of socio-economic problems and instability in society in certain countries. The main goal of this work is to determine the current trends in the socio-political development of the states of the world, especially the effects of globalization on different political and geographical regions. The following methods were used during the research: general scientific methods of observation, systematization and classification of phenomena, methods of structural and functional analysis and content analysis. The results of this work will contribute to the development of fundamental and applied scientific research, the expansion of expert and analytical activities, the development of scientific and methodological materials and proposals for solving various risks, taking into account the specifics of different countries and trends in modern international relations.

Key words: political processes, regional political systems, regional political regimes, interest groups, political space.